Turkish Studies
International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015, p. 633-644
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8107
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

FİLOLOJİK DEĞERLENDİRMELER VE KARŞILAŞTIRMALAR: *GÜLİSTAN*'IN TÜRK DİLİYLE İLK ÇEVİRİLERİ*

*Mehmet Turgut BERBERCAN***

ÖZET

Çok eski zamanlardan itibaren İran kültür coğrafyasıyla yoğun temaslar kuran Türkler, İslamiyet yayıldıktan sonra, ilerleyen yüzyıllar zarfında Fars dili ve edebiyatının başlıca eserlerini tanımaya başlamış, Türk edib ve şairleri Fars diliyle yazılmış bazı eserleri örnek model almak suretiyle şekil ve muhteva açısından benzer yahut aynı isimle aranje edilmiş adaptasyon mahiyetinde bulunan çeşitli edebî eserler kaleme almışlardır. İslamiyet etkisinde gelişen Türk dilinin ilk dönemi olan Karahanlı Türkçesi döneminin başından yani 11. yüzyıldan başlayarak 15. yüzyıla kadar, Önasya ve Balkanlarda Osmanlı devletinin bir imparatorluğa dönüştüğü dönemde Osmanlı Türkçesinin, Türkistan'da ise Mir Ali Şir Nevâyî vasıtasıyla Çağatay Türkçesinin klasik bir dil halini aldığı devre kadar, bir başka deyişle, Türk dilinin klasik bir edebiyat ve sanat dili halini aldığı devre kadar süren olgunlaşma ve hazırlık sürecinde İran edebiyatından seçilerek Türkçeleştirilmiş ve Türk diliyle özgünleştirilmiş eserlerin Türk dilinin ve doğal olarak Türk edebiyatının tarihî gelişim seyrinde etkileşim bakımından önemli bir yeri vardır. İranlı mütefekkir şair Sa'dî'nin 13. yüzyılda kaleme aldığı meşhur *Gülistan*, bu etkiyi tüm yönleriyle örnekleyen önemli bir eserdir. Bu çalışmada, *Gülistan*'ın Türk diliyle hazırlanmış ilk çevirileri olan 1391'de Seyf-i Serâyî tarafından yazılmış *Kitab Gülistan bi't-Türkî*, 1397'de Sibicâbî'nin telif ettiği *Gülistan-ı Türkî* ve 1430'da Manyasoğlu Mahmud tarafından hazırlanmış Türkçe çeviri (adaptasyonlar) filolojik bakımdan değerlendirilerek Türk dili araştırmaları çerçevesinde karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gülistan, Türk dili, ilk çeviriler, değerlendirmeler, karşılaştırmalar.

---

* *II. Uluslararası Türkiye-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu*'nda sunulmuş tebliğin makale haline getirilmiş ve genişletilmiş şeklidir [11-12 Mayıs 2014, Tahran/İRAN].

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, El-mek: mehturber@hotmail.com

PHILOLOGICAL ANALYSIS AND COMPARISONS: FIRST TRANSLATIONS OF THE *GULISTAN* IN TURKISH

STRUCTURED ABSTRACT

Beginning from the ancient times, Turks who etablished intensive connections with Iranian cultural geography, afterwards of the spread of Islam, in the progressive years, started to become closely acquainted with prominent literal works of Persian language and literature since therefore Turkish writers and poets held up some works in Persian as an exemplary model and also made literal works in an analogue pattern from the point of the literal forms and contents or the adaptations by way of arranging the same book names. From the beginning of the Karakhanid period which is the first period of Turkish language under the effects of Islam, in other words, from the 11th century to 15th century, by the time of the rise of Ottoman Turkish as a classical literary language in the period of the conversion of Ottoman state into an empire and as for in Turkestan by the time of the rise of Chagatai Turkish as a classical literary language at the hands of Mir Ali Şir Nevâyî, in another saying, in the duration of literal maturation and preparation up to the period Turkish langauge becoming a classical literature and art language, the works selected from Persian literature and translated into Turkish or individuated by Turkish style are naturally have very significant role in the historical advancement process of Turkish language and also inherently for Turkish literature as well in terms of transactivity. The book *Gulistan* written by Persian philosopher and poet Sa'dî in the 13rd century is an important epitomizing work in order to understand that transactivity from various aspects. In this research, the first translations (adaptations) of *Gulistan* in Turkish, *Kitab Gülistan bi't-Türkî* by Seyf-i Serâyî in 1391 and *Gülistan-ı Türkî* by Sibicâbî in 1397 and Manyasoglu Mahmud's work in 1430 are philologically analysed and compared in respect to Turkish langauge researches.

The book *Gulistan* written by Persian philosopher and poet Sa'dî in the 13rd century is an important epitomizing work in order to understand that transactivity from various aspects. The influence of the *Gulistan* on an extensive area made the book very famous and impressive. Literature circles and art societies of Turks attached great importance to the *Gulistan* and lionised it in the Turkish world of the Middle Age from Turkestan to the Middle East, also from Egypt to the Anatolia. Especially, style and content of the *Gulistan* affected Turkish writers mostly. Throughout centuries, the *Gulistan* was translated into Turkish many times as a popular book by Turkish writers and poets and utilised for its pedagogical standpoints and aphorisms by public. Also the *Gulistan* was even used as a Persian reading guide and study material in the Ottoman schools.

In this research, the first translations (adaptations) of *Gulistan* in Turkish, *Kitab Gülistan bi't-Türkî* by Seyf-i Serâyî in 1391 and *Gülistan-ı Türkî* by Sibicâbî in 1397 and Manyasoglu Mahmud's work in 1430 are philologically analysed and compared in respect to Turkish langauge researches. Initially it should be emphasised that translation is a work of transfer, in other words which is the work for interchange process from

a language to another principally. This is all to say that translation text reproduces the source text as a new text. Each translations which based upon the same original source text indicate idiosyncratic specialities and structural differences. These specialities and differences are the basic factors specified the qualification and success of the translation. While examining the translation, some criteria is used such as position of the translator to the text; content, capacity, type, method, equivalency and social class of the readers of the translation etc. In the research, according to the mentioned criteria, the first three translations of the *Gulistan* written in Turkish and constituted via adaptation method are examined comparatively.

The method adaptation is a modality in which the translators of the source texts put their creativity on the translations and also which is a reconstructing of the texts via thoughts and feelings of the translators. In the first advancement period of the Turkish language and literature, in the period of Old Turkic the first and the oldest literal language known of the Turkish languages, Turkish became a productive literal language and so many genuine works were written in this period. In the second stage of the Old Turkic period, in the period of Old Uigur language, a good deal of genuine translations based on adaptation method were written by the way of effects of mystical thought systems such as Manichaeism, Brahmanism, Buddhism. It is seen that same adaptation method was used by virtue of literarily influential and Islamic language Persian in the language and literature of the Turks after the spread of the Islam in Turkestan. Adaptations of the Turkish language and literature modelling the Persian works were valid and also very popular in the literature circles and art societies of the Turkestan till freestanding and original works began to be written down in Turkish.

Key Words: Gulistan, Turkish language, first translations, analysis, comparisons.

Giriş

Dünya klasiklerinden biri olan *Gülistan*, Doğu'dan Batı'ya hemen hemen bütün dünya dillerine tercüme edilmiş, birçok baskısı yapılmış, yazıldığı günden bugüne hiç eskimeyen bir şaheser olarak dünya literatüründe çok seçkin bir yere sahip olmuştur. Bugün de geçerli pek çok pedagojik değerle yüklü olan eser Farsça yazılmasına rağmen, çeşitli dillerde yapılan çevirileri ve hazırlanan adaptasyonları vasıtasıyla tüm insanlığa hizmet eden yüksek bir edebî vesika hüviyetine kavuşmuştur. Batı dünyası 17. yüzyıldan itibaren Gülistan'ı tanımaya başlamıştır. Gülistan'ın Batı'da tanınmasını sağlayan, eserin Türkçe hazırlanmış ilk çeviri ve adaptasyonlarından yaklaşık 250 yıl sonra G. Gentius tarafından hazırlanmış Latince tercümenin neşridir (Gentius, 1651).

Bilinen en eski zamanlardan itibaren İran dilleri ve kültürleriyle yoğun ilişki içinde bulunan Türkler, İslamiyetin kabulünden sonraki müteakip yüzyıllarda Fars dili ve edebiyatını tanımaya başlamış, Türk edib ve şairleri Fars diliyle yazılmış bazı eserleri örnek model almak suretiyle şekil ve muhteva açısından benzer yahut aynı isimle aranje edilmiş adaptasyon mahiyetinde bulunan çeşitli edebî eserler kaleme almışlardır. İslamiyet etkisinde gelişen Türk dilinin ilk dönemi olan Karahanlı Türkçesi döneminin başından yani 11. yüzyıldan başlayarak 15. yüzyıla kadar, Önasya ve Balkanlarda Osmanlı devletinin bir imparatorluğa dönüştüğü dönemde Osmanlı Türkçesinin, Türkistan'da ise Mir Ali Şir Nevâyî vasıtasıyla Çağatay Türkçesinin klasik bir dil halini aldığı devre

kadar, bir başka deyişle, Türk dilinin klasik bir edebiyat ve sanat dili halini aldığı devre kadar süren olgunlaşma ve hazırlık sürecinde İran edebiyatından seçilerek Türkçeleştirilmiş ve Türk diliyle özgünleştirilmiş eserlerin Türk dilinin ve doğal olarak Türk edebiyatının tarihî gelişim seyrinde etkileşim bakımından önemli bir yeri vardır. İranlı mütefekkir şair Sa'dî'nin 13. yüzyılda kaleme aldığı meşhur *Gülistan*, bu etkiyi tüm yönleriyle örnekleyen önemli bir eserdir.

Bıraktığı tesir cihetiyle büyük bir coğrafyada ünlenen *Gülistan*, Türkistan'dan Ön Asya, Mısır ve Anadolu'ya, Türk edebiyat ve sanat çevrelerinde çok itibar görmüş, hem tarz hem de muhteva bakımından Türk şairlerini ve ediblerini etkilemiş; yüzyıllar boyunca okunan, taşıdığı hikemî ve pedagojik değerlerden istifade edilen ve hatta Farsçanın öğretildiği mekteplerde ders argümanı, okuma metni olarak kullanılmış bir rehber eser olma mahiyeti kazanmıştır (Türk okullarında Farsçanın öğretiminde Sa'dî'nin eserlerinin kullanımı için ayrıca bkz. Yılmaz Orak, Moradi, 2014: 1653-1670). 14. ve 15. yüzyıllarda Anadolulu şairler, Sa'dî'yi kendilerinden ayırt etmemiş, takip ettikleri sanat anlayışının usta bir temsilcisi saymışlardır. Birer örnek olarak; Gülşehrî, *Mantıku't-Tayr*'da (1317) eserinin yazılış sebebini rüyasında gördüğü Sa'dî'den aldığı ilham ile açıklamış; Hatiboğlu, Letaifname'sinde (1414); o devirdeki Anadolu-Türk edebiyatının zirve isimleriyle birlikte 'Attar, Sa'dî gibi İran edebiyatının meşhur isimlerini kendi üstadı kabul ettiğini bildirmiştir: *Hem Senâî Sa'dî Gülşehrî i yâr / … Şeyhoğlu Dehhânî kamu / Hep bular küllî benüm şahumdur / Kimisi şemsüm kimi mâhumdur*. Abdülhak Hamid Tarhan, *Tayıflar Geçidi*'nde (1915) Sa'dî'yi, Türk edebiyatına mensup bir şahsiyet olarak, eserinde konuşturduğu şair ve edibler kadrosuna dahil etmiştir. Bu durum, H. A. Diriöz'ün isabetle belirttiği şekilde, Sa'dî'nin Türk edebiyatındaki asırlarca süren şöhretinin uzunluğunu ve sürekliliğini gösterir (Ayrıca bkz. Diriöz, 1979: 56). 14. yüzyılın sonlarından itibaren, Türk edebiyat ve sanat muhitlerini derinden etkileyen *Gülistan*'ın Türk diliyle ve Türkçe bir duyuşla yeniden yazılması fikri Türk şair ve ediblerinde uyanmış ve bu şiar ile Türkçe kaleme alınmış *Gülistan* çevirileri oluşturulmuştur. Bu çeviri versiyonlarının bir "tercüme" karakteri taşımakla birlikte adaptasyon mahiyetinde bulundukları, yani *Gülistan*'ın aslına genel olarak sadık kalınarak oluşturuldukları fakat müelliflerinin eseri yeniden te'lif ediyormuşçasına kendi edebî üslûb ve yaratıcılıklarını metne katarak çeşitli ilâve ve çıkarmalarla yeniden şekillendirdikleri anlaşılmaktadır. Metodolojik açıdan bakıldığında, Türk şair ve edibinin adaptasyon metodu vasıtasıyla Farsçadan Türkçeye uyarlanmış eserler üzerinden Fars edebiyatını adeta bir örnek ya da idealize edilmiş bir model olarak aldıkları fakat mensubu bulundukları Türk kültürünü, millî kültürün nesilden nesile taşınmasını sağlayan ana dilleri Türkçe aracılığıyla ve adaptasyon metodunun serbest tekniğinden ileri gelen kolaylıkla metne aktardıkları görülmektedir.

Gülistan'ın Türk Diliyle İlk Çevirileri

Gülistan'ın Türk diliyle ilk çevirisi 1391'de Mısır Türk-Memluk muhitinde Seyf-i Serâyî tarafından Kıpçak Türkçesiyle kaleme alınan *Kitab Gülistan bi't-Türkî*'dir (Eserin neşri için bkz. Bodrogligeti, 1969; Karamanoğlu, 1989). İkinci çeviri, 1397-1398'de Sibicâbî mahlaslı bir edib tarafından Emir Timur'un torunu veliaht Muhammed Sultan'a sunulmuş olan Klasik Öncesi Çağatay Türkçesi ile (*Pre-classical Chagatai*) te'lif edilmiş "*Gülistan-ı Türkî*'dir (Eserin neşri için bkz. Berbercan, 2013-a). Üçüncü çeviri ise, 1430'da tamamlanan, II. Murad dönemi bilginlerinden Mahmud b. Kâdî-i Manyas'ın Eski Türkiye Türkçesiyle hazırlanmış çevirisidir. Bu çeviri iki farklı versiyonda hazırlanmıştır. Birincisi manzum ve ilâveli, ikincisi mensur ve muhtasar özellikler göstermektedir. Manzum ve ilaveli versiyon yarıda kalmış bir çeviridir (Eserin mensur ve muhtasar versiyonunun neşri için bkz. Özkan, 1993; ayrıca bkz. Özkan, 2014). Bu ilk üç eserden sonra müteakip yüzyıllarda, özellikle Osmanlı sahasında Türk diliyle hazırlanmış bir çok Gülistan çevirisi ve şerhiyle karşılaşılmaktadır (Diğer çevirilerin yıllara göre kaydı ve bibliyografisi için ayrıca bkz. Olgun, 1978).

§ Filolojik Değerlendirmeler ve Karşılaştırmalar:

Filolojik birer değerlendirme ve karşılaştırma olarak, Gülistan'ın Türk diliyle hazırlanmış ilk üç çevirisi; kullanılan tercüme dili ve tarzı, kelime kadrosu ve Türk dili tarihi bakımından olmak üzere muhtelif cephelerden irdelenecektir:

I. Kullanılan Tercüme Dili ve Tarzı Bakımından Sonuçlar

Adaptasyon metodu, çevirme işleminde tercümanın kendi yaratıcılığını hazırladığı metne katması, kendi düşünce ve duygularından yararlanarak kaynak alınan metni başka bir dille yeniden kurmasıdır. Türk dili ve edebiyatının ilk gelişim dönemi olan Eski Türkçe döneminde Türk dilinin işlek bir yazı dili haline geldiği, Türk diliyle kaleme alınmış özgün eserlerin oluşturulmaya başladığı görülür. Bu dönemin Eski Uygur Türkçesi devresinde; Maniheizm, Brahmanizm, Budizm gibi inanç sistemlerinin etkisiyle, adaptasyon metodu tatbik edilerek çevrilen ve böylece özgünleştirilip millileştirilen eserler ortaya çıkmıştır. İslam ile birlikte gelişen Türk dili ve edebiyatında aynı durum geçerli olmuş, belli bir edebî yetkinliğe sahip eserler yazılıncaya kadar bilhassa Fars dili ve edebiyatının ürünlerinden istifade edilerek çeşitli çeviriler, adaptasyonlar hazırlanmıştır. Bir milletin değiştirilen din ile birlikte, kültür çevresinin de değiştiği ve böylelikle edebiyatı kuracak olan millî dilinin değişmesini zorunlu kıldığı görülür. Bir milletin dilinin bir edebiyat dili olarak yükselmesi, işlek bir yazı dili haline gelmesi, içine girilen yeni medeniyet ve kültür dairesindeki diğer milletlerin edebî eserlerinden beslenmesine, bu yolla gelişme alanı bulmasına ve süreç içinde yetişen millî şair ve ediblerin kullandığı her türlü anlatım yetkinliğine sahip bir dil seviyesine ulaşmasına bağlıdır. Tarih içinde Türklerin dinî sebeplerle medeniyet çevrelerini değiştirmeleri, sahip oldukları göçebe hayat tarzı ve çeşitli politik nedenlerle çok kısa bir zamanda geniş coğrafyalara yayılmaları, çok sayıda farklı kültürle ilişki kurmaları Türkçeyi ve tabii olarak Türk edebiyatını çok derinden etkilemiştir.

Bir milletin özgün bir edebiyata sahip olması, bu edebiyatı kuracak, onu işleyecek iki şartın sağlanmasına bağlı olduğu sonucu çıkarılmıştır. Birincisi, önce dilin bir yazı dili olacak hale devşirilmesi, sonra o dilin işlenerek işlek bir edebiyat dili haline getirilmesi; ikincisi, aynı ya da benzer kültür çevresinde bulunan bir milletin edebiyatından alınan örneklere benzer eserler oluşturulması. Bu eserlerde tercümenin yanında adaptasyon da vardır. Bu birbirine bağlı iki şartın bir süreç halinde gelişmesinin ardından bir milletin hakiki, orijinal ve kendi milletini anlatan edebiyatı oluşur. 19. yüzyılda ve akabinde, Batılılaşma süreci içinde, Batı medeniyeti ve kültürü tesirinde kalan çevrelerde görülen tarz ve tatbik metodu da aynı yolu takip etmiş, tercümeyle başlayan faaliyetler, adaptasyona yönelmiş ve olgunlaşma süreci işleyerek nihayetinde Batıdan alınan edebî türler Türk edebiyatında orjinalite kazanmıştır (Berbercan, 2013-b: 8). Aynı durumun benzeri, Batı edebiyatlarında da görülmüştür. İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca gibi Avrupa dillerinin millî dil olarak yükselip işlek birer edebî dil seviyesine gelmeleri, önce din ağırlıklı sonra bilim ve sanat ağırlıklı Eski Yunanca ve Latince eserlerin tercüme edilmesi ve bu çeviri eserlerden etkilenenlerin belli bir özgünlüğe sahip eserler ortaya koymaya başlaması sayesindedir.

Çeviri, bir dilden başka bir dile yapılan aktarma yani tercüme etme işidir. Başka deyişle, bir dille teşkil edilmiş metni başka bir dille anlatarak yeni bir metin haline getirmektir. Kaynak metin yani tercümanın baz aldığı orijinal metin aynı olsa da bu metnin çevirisi olduğu belirtilen her çevirinin kendine ait bazı değişken yapısal özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler, çevirinin niteliğini ve başarısını belirleyen temel faktörlerdir. Bir çeviri değerlendirilirken; tercümanın durumu, çevirinin kaynak metne göre hacmi; çevirinin türü, tekniği, eşdeğerliliği ve kitlesi gibi belli başlı kriterlere dikkat edilir. Bu kriterler çerçevesinde, *Gülistan*'ın adaptasyon metodu kullanılarak

Türk diliyle hazırlanmış ilk üç çevirisi karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirildiğinde şu sonuçlara varılmaktadır:

1. Edebiyat ve bilimle ilgili metinlerin çevirisi vasıflı tercümanlarca yapılabilir. Her üç eserin müellifinin de Farsçayı iyi seviyede bilen ve aynı zamanda edebiyat veya bilim alanında belli vasıflara sahip birer edib olduğu anlaşılmaktadır. *Kitab Gülistan bi't-Türkî*'de Serâyî'nin, *Gülistan'ı Türkî*'de Sibîcâbî'nin şairlik vasıflarını ortaya çıkararak kendi şiirlerini de metne dahil etmeleri, Kâdî-i Manyas'ın yaşadığı devrin âlimlerinden biri olması ve *A'cebü'l-'Acayib* adlı ansiklopedik bir eserinin bulunması bu durumu kanıtlamaktadır.

2. Tercümanın kısaltma, çıkarma, değiştirme veya ekleme yapması, kaynak metnin hacmini koruması, arttırması ya da muhtasar bir metin oluşturması mümkündür. Her üç eserin de yapılan ekleme ve kısaltmalara bağlı olarak kaynak metinden farklılık gösterdiği ve muhtasar oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin, Serâyî'nin 178 varaklık çevirisinde "Asık Suratlı Zengin", "Yolcunun Son Sözleri" gibi bazı hikâyeler (Hikâye adlandırmaları için bkz. İlaydın, 2009) ve özellikle 8. bölümdeki hikmet, latife, mutayebe vs. türünden bazı kısımların tercüme edilmediği görülmektedir. Aynı şekilde, Sibîcâbî'nin orijinal el yazması metni baştan ve sondan birkaç varak eksik bulunan ve mevcut haliyle 110 varaklık çevirisinde "İhtiyar Padişah", "Şeyyad'ın Sözleri", "Uygunsuz Arkadaş" gibi bir çok hikâyeyi, hikmet, latife ve mutayebe gibi bazı kısımları tercüme etmediği, çeşitli değiştirmeler yaptığı (Örneğin, "Çinli Cariye" hikayesinde, cariyeyi Çinli değil de Rum olarak belirtmiştir) ve ayrıca hikâyelerin sıralanışıyla oynadığı görülmektedir. Kâdî-i Manyas'ın 79 varaklık mensur ve muhtasar çevirisinde ise (bkz. Özkan, 1993: 15) bir seçme yapılmak suretiyle bazı hikâyelerin alınmadığı, hatta alınan hikâyelerde de bazı ibarelerin atlanarak tercüme edildiği görülür.

Örnek Karşılaştırma Metinleri:

ḥikāyet: *bir sulṭānġa çīn iḳlīminden bir özden ḳırnaḳ kitürdiler sulṭān serḫoşluḳ ḥāletinde anıŋ birlen cem' bolmaḳ tiledi ḳırnaḳ men' itti sulṭān yigrip bir ḳara zengī ferrāşḳa birdi kim üstün dudaġı burnı uçına yetip daġı astın dudaġı yaḳasına inip turur idi* … (Kitab Gülistan bi't-Türkî, 94/3-8).

ḥikāyet: *melikīniŋ ḫidmetige rūm melikidin bir cār kéltürdiler kim yüzi nūrıdın ay eymenür érdi taḳı tişleri ḳomıġanıdın kün yaruḳı ḳama yorur érdi … melik bunuŋ şeker aġzını sükr ḥālıda açmaḳ tiledi érse ol benāt-érin nāz ḳılıp sā'atī ser-bāz urdı melik ol cevrlüg şeker sözlüg perīge āçıġ ḳılıp bir ḳara dévge bérdi anıŋ dék kim astın érini yaḳasıḳa yetip burunıdın kéçip turur érdi* … (Gülistān-ı Türkî, 68/4-13).

3. Çevirilere türleri açısından bakıldığında her üç çevirinin de kaynak metne sadık bir şekilde anlamın gözetildiği, fakat tercümanların üslûbundan kaynaklanan pek çok unsuru bünyesinde barındıran serbest çeviriler olduğu anlaşılmaktadır (motamot, satıraltı, serbest ve çok serbest çeviri türleri bulunmaktadır). Üç çevirinin de okunduğunda birer çeviri olduğu pek anlaşılmamaktadır. Kıpçak ve Çağatay Türkçesiyle hazırlanmış çevirilerin mensur kısımlarında kaynak metne sadık bir tutum sergilenmiş, manzum kısımlarında ise bazen çok serbest bir çeviri tarzıyla bazen ise müelliflere ait orijinal şiir parçalarıyla karşılaşılmaktadır. Eserlerdeki bu özelliğin şiir dilinin çeviriye uygun olmayan yapısından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tabii olarak şiir, manzum olarak tercüme edilecekse, çevirenin kendi şairliğinden faydalanması gerekecektir (Ayrıca bkz. Bodrogligeti, 1963). Serâyî'nin ve Sibîcâbî'nin eser içindeki konuya bağlı ilâve şiirleri bu çerçeveden değerlendirilmelidir.

Örnek Karşılaştırma Metinleri:

şi'r: *… / ol hediye bu kitāb irür müfīd / cümle elfāzı tolı ma'nī cedīd / özine bolup mübārek bu kitāb / dāyim alsun nef' mundan şeyh ü şāb / eygü atı yādı birle köp zamān / tāze bolsun bu gülistān-ı cinān / bu gülistān bāġbānı ol edīb / kim sarāyī seyf irür naẓmı ġarīb* (Kitab Gülistan bi't-Türkî, 13/12-14/2).

beyt: *gülistān lu'betiniŋ zīnetini / tüzüp türkī libāsın keydürürde / peyember hicretige heşt-ṣad érdi / sibīcābī bu micmer köydürürde / murādı ḳoymak érdi yādgārī / bu taŋsuḳ dürrni türkistān içide / anın derc étti gevher dürci yaŋlıġ / muḥammed atını sulṭān içide / ilāhī devletin pāyende tutġıl / ḳamer barıça bu devrān içide / gülistānda temāşā ḳılġalar ḫalḳ / ḳopılġay bende gūristān içide / 'aceb érmes édiniŋ luṭfı tutsa / ḳulını raḥmet ü ġufrān içide* (Gülistān-ı Türkî, 12/8-13/1).

4. Her üç çeviride de öykünücü bir tarzla karşılaşılmaktadır (aktarmacı, katılımcı ve öykünücü olmak üzere çeşitli çeviri tarzları bulunmaktadır). Tercümanların kendilerini kaynak metnin müellifinin yerine geçirerek, kendi yaratıcılıklarını metne ilave ettikleri (Çeviri sürecinde yaratıcılık öğeleriyle ilgili olarak ayrıca bkz. Wills, 1979) ve Farsça metni Türkçe taklit ettikleri görülür. Bu taklitçilik edebî metin tercümelerinde, edebî vasfı olan tercümanların sıklıkla kullandığı bir tarzdır. Üç metnin de kaynak eserin Türk diliyle yeniden yorumlamış, özgün bir eser yaratılıyormuşçasına düzenlemiş birer adaptasyonu olduğu belirtilmelidir. Ayrıca metinler yan yana getirildiğinde, her üç eserde de birbirine benzemez bir tarzın ve yorumlama şeklinin bulunduğuna şahit olunur.

Örnek Karşılaştırma Metinleri:

ḥikāyet: *bir kimirseniŋ yigit ṣāḥib-cemāl ḫatunı ḳalmadı dağı ol ḫatunnıŋ ḳarı anası ivde mütemekkin oltura ḳaldı kābīn 'illeti bilen ol ir anıŋ çirkīn müşāhedesinden ḳutula bilmeyin mücāhedesin çekip oturur idi dostlarından bir ṭāyife kilip muŋa ayytı ol yār-ı 'azīz firāḳından niçük kiçer sen ayttı anı körmemek maŋa ol ḳadar küç kilmes kim anasını körmek küç kilür* şi'r: *kitip gül bülbülin nālān ḳoydı / ecel maṭlab alıp ṣu'bān ḳoydı / kilür yaḫşı süŋi uçın körerge / yaman düşmen yüzünden 'aḳil irge* (Kitab Gülistan bi't-Türkî, 241/11-242/7).

ḥikāyet: *biregüniŋ körklüg ḫatunı bar érdi nāgāh dünyādın kéçip āḫiretḳa köçti érse bir ḳatıġ sözlüg taḳı körksüz yüzlüg ḫatunınıŋ anası ḳaldı bu érge ḫatunı firāḳıdın anasınıŋ viṣālı düşvārraḳ boldı dōstları sora kéldiler kim 'azīz yār firāḳıda néçük sén dép ayttı maŋa yār firāḳınıŋ ḳahrıdın anasınıŋ ḳalmaḳınıŋ zehri ḳavīraḳ turur* beyt: *gül ḫazānġa urundı ḳaldı tiken / gencni aldılar ve ḳaldı ılan / köz içide témür tiken körmek / ḫoş kim a'dānı her zemān körmek …* (Gülistān-ı Türkî, 158/13-159/8).

ḥikāyet: *bir kişinüŋ bir ṣāḥib-cemāl 'avratı var-ıdı talāḳ virdi ve 'avratuŋ bir ḳarı anası var-ıdı 'avrat gitdi ḳarı yirinde ḳaldı ve her gün ḳarınuŋ naḥs ṣūretine baḳup ve herze sözlerin işidüp melūl olmaḳdan cānına geçmiş-idi bir gün yāranları geldiler ki evsüzlik perīşānlıġından ḫāṭırın ṣoralar eyitdi 'avratum*

görmemek perīşānlıġı daḫı artuḳ oldı beyt: *gül yaġmaya gitdi ve diken ḳaldı genci ḳaldurdılar mār yirinde ḳaldı göz ḳaraŋulıḳda ḳılıç görmek yigdür düşmenler yüzin görmekden* … (Kâdî-i Manyas'ın çevirisi, 51a/11- 51b-3).

5. Kaynak eserle çeviri arasındaki biçim ve içeriğe dayalı ölçüye çevirinin eşdeğerliliği denir (Eşdeğerlilik kavramının kapsamı hakkında ayrıca bkz. Aktaş, 1995). Çeviri tekniği bakımından biçimsel, içeriğe dayalı, hem biçimsel hem de içeriğe dayalı eşdeğerlilik olmak üzere üç çeşit eşdeğerlilik söz konusudur. Gülistan'ın ilk çevirilerinin, eşdeğerlilik açısından Farsça metnin biçimine (kaynak metindeki sentaksa, kelime ve satır sayısına) bağlı kalmadığı, büyük nispette içeriğe dayalı bir eşdeğerlilik taşıdıkları görülür. Farsça metinde anlatılanlara bağlı kalınsa da kısaltma, çıkarma veya ilâvelerle biçime bağlı eşdeğerlilik sağlanmamıştır.

6. Gülistan'ın ilk çevirileri çevirinin hitap ettiği toplumsal kitle, sosyal tabaka bakımından değerlendirildiğinde, üç çevirinin de yazıldıkları devrin klasik edebiyat anlayışına uygun olarak, kullanılan dil vasıtasıyla üst zümrenin edebiyat zevkini ölçü aldığı, belli bir tahsil seviyesinde bulunan ve Arapçaya, Farsçaya hâkim okuyucu grubunu hedeflediği, orta ve alt zümreye hitap etmeyen eserler olduğu anlaşılmaktadır. Kezâ *Kitab Gülistan bi't-Türkî*, Türk-Memluk sanat ve saray muhitinin; *Gülistan-ı Türkî*, sanat ve edebiyat düşkünü olduğu anlaşılan veliaht Muhammed Sultan (Emir Timur'un torunu) ve maiyetinin, Kâdî-i Manyas'ın çevirisi ise II. Murad devri sanat ve saray muhitinin beğenisine sunulmuştur.

II. Kelime Kadrosu Bakımından Sonuçlar

1. Çevirilerde kullanılan kelime sayısına bakıldığında, *Kitab Gülistan bi't-Türkî*'de yaklaşık 3000, *Gülistan'ı Türkî*'de 4000, Kâdî-i Manyas'ın muhtasar çevirisinde 2000 kelime kullanılmıştır. Kelimelerin dillere göre oranı her üç eserde de aşağı yukarı aynıdır. Kullanılan kelimelerin %50'si Arapça, %30'u Türkçe, %20'si Farsça ve -%1 oranında Moğolca ve Eski İran dilleri kökenlidir. Çevirilerdeki Arapça kökenli kelimelerin oran bakımından üstünlüğü, din ve bilim dili olarak Arapçanın muteber olmasına ve pek tabii olarak yüksek tabakanın sanat muhitlerince benimsenmiş Arapça kelimelerle yüklü klasik dil ve edebiyat görüşüyle bağlantılıdır. Bunun yanında, kaynak metinde kullanılmış çok sayıdaki Arapça kökenli kelimenin çevirilerin dilini doğrudan etkilediği ve metne aynen alındıkları ayrıca düşünülmelidir. Kelimelerin kullanım sıklığı değerlendirildiğinde ise, müelliflerin Türk olmaları ve eserlerin Türk okuyuculara hitap eden çeviriler olmaları sebebiyle tabii olarak, Türk dili kökenli kelimelerin en sık kullanılan kelimeler olduğu görülmektedir. Çevirilerin yazıldığı dönemin edebiyat anlayışının bir gereği olarak ifadede geçen kelimelerin defalarca kullanılmadığı, aynı anlama sahip Arapça, Farsça, Türkçe ve nadiren Moğolca ya da çok nadiren Soğdca kökenli kelimelerin metin içinde kullanılarak çevirilerdeki söz varlığının nicelik bakımından arttırıldığı anlaşılmaktadır. Arapça, Farsça ve Türkçe kökenli kelime ve unsurlar bir ayrım yapılmaksızın çeviri diline dahil edilmiş, üç dilin de söz varlığından ve Türkçenin sentaksı hâkim olmakla birlikte, kısmen de olsa özellikle Farsçanın belli başlı sentaktik gramer kaidelerinden (tamlama ve cümle kuruluşları) yararlanılmış, kaynak metindeki bazı klişeleşmiş ifadeler ve Arapça iktibasların bir çoğu olduğu gibi korunmuştur.

Örnek Karşılaştırma Metni:

Meṯel: *meger bir ṭūṭī ḳarġa-y-ıla ikisin bir ḳafaṣa ḳoydılar ḳarġanuŋ naḥs liḳāsını dāyim müşāhede ḳılmaḳdan cānına geçdi ve ṭūṭī bu 'aẕābda göŋli ṭar idi ve eyitdi iy manẓar-ı mel'ūn ve iy şemāyil-i nā-mevzūn yā ġurābe'l-beyn yā leyte beynī ve beyneke bu'dü'l-meşriḳayn iy naḥs devletsüz kāşki ikimüz arasında*

maşrıḳdan maġrıba degin ḳadar yir ola-y-ıdı … (Kâdî-i Manyas'ın çevirisi, 53a/9-13).

2. Çevirilerde kullanılan Türk dili kökenli kelimelerin bir çoğunun Eski Türkçenin söz varlığından Orta Türkçeye aktarılmış kelimeler olduğu ve Türk dilinin tarihî dönem özelliklerini bünyesinde taşımak veya arkaik kültür kelimeleri olmak suretiyle zengin bir söz varlığı oluşturduğu göze çarpmaktadır. Her üç eserdeki Eski ve Orta Türkçe dönemine ait Türk dili kökenli kelime kadrosundan seçilmiş ilgi çekici bazı kelime örnekleri şunlardır: *Kitab Gülistan bi't-Türkî*'den kelime örnekleri: *anuk* "hazır" (355/9), *ar-* "yorulmak" (147/12), *arkun* "yavaş" (283/12), *aruk* "zayıf" (20/6), *asra-* "saklamak, gizlemek" (177/11), *aşık-* "acele etmek" (333/2), *aya-* "esirgemek, sakınmak" (44/5), *azgar-* "azdırmak, yoldan çıkarmak" (28/12), *bikit-* "kuvvetlendirmek" (167/10), *bilgür-* "belirmek, belli olmak" (20/10), *çak-* "ihbar etmek, ifşa etmek" (292/12), *çörge-* "yakmak, kıvrandırmak" (250/6), *çözge-* "sarmak, bağlamak, dolamak" (201/13), *ibçi* "karı, zevce" (267/12), *kagan* "kükreyen, kızgın (aslan)" (87/11), *kın* "ceza" (326/5), *köger-* "küflenmek" (178/10), *oz-* "yetişmek, yetişip geçmek" (333/2), *örte-* "yakmak" (355/3), *sagış* "düşünce, teemmül; hesap (ayrıca *sakış*)" (280/1), *sanç-* "batırmak, saplamak, geçirmek" (61/10), *targa-* "dağılmak" (329/3), *yalaŋ* "yalın, çıplak" (115/2), *yoluk-* "tesadüf etmek, rastlamak" (101/1), vs.; *Gülistan'ı Türkî*'den Türkçe kelime örnekleri: *akun* "akış; belagat, söyleyiş güzelliği" (214/13), *anut-* "hazırlamak" (4/1), *eŋür* "mağara, in" (20/1), *eşür-* "örtmek" (111/2), *eymen-* "çekinmek" (130/8), *égitle-* "kandırmak, yanıltmak" (15/2), *kayra* "yeniden, tekrar" (123/1), *kemiş-* "fırlatmak" (93/1), *kısuk* "kavga, münakaşa; şiddet" (196/5), *komı-* "parlamak, ışıldamak" (9/9), *köpelek* "uyuz" (215/11), *kuvar-* "solmak, kurumak" (182/1), *küçküklüg* "zorbalık" (49/11), *küḏgülük* "stok" (52/2), *kür* "kuvvetli; cesaretli" (58/4), *öçür* "tahrik eden, kışkırtıcı" (176/13), *öte* "sürme, çekme; rastık" (125/1), *özüt* "ruh" (25/10), *pel-* "damlamak" (84/2), *talkan* "kavrulmuş arpa" (117/7), *tumuş-* "huysuzlaşmak, aksileşmek" (113/12), *tun-* "kapanmak; ışığı azalmak, kesilmek" (37/13), *uçık-* "sona gelmek" (134/3), *üşkü* "delik açıcı, matkap" (184/10), *yırga-*"sallamak, sarsmak" (198/6), *yokuşsuz* "zorluk çıkarmayan" (30/10), *yoy-* "öğütmek; parçalamak; bozmak; sıkmak" (190/1), *yoysat-* "yok etmek, silmek" (21/5), *yukuş* "etki, tesir" (18/3), *yuşan-* "parçalanmak, parça parça olmak" (7/7), vs.; Kâdî-i Manyas'ın muhtasar çevirisinden kelime örnekleri: *arış-* "iddiaya girmek" (72a/9), *dınma-* "ses çıkarmamak" (23b/1), *dükeli* "hepsi, bütünü" (13a/14), *irgür-* "ulaştırmak, eriştirmek" (76b/13), *iv-* "acele etmek" (59b/10), *kagan* "kızmış, öfkeli, kükremiş" (42b/14), *öŋdin* "önce, daha evvel" (30b/11), *sı-* "kırmak" (73b/2), *sıga-* "okşamak" (67b/6), *yalıŋ* "alev" (69b/5), *yap-* "kapamak" (34a/3), *yarlıga-* "affetmek, bağışlamak" (79b/2), vs.

III. Türk Dili Tarihi Bakımından Sonuçlar

14.-15. yüzyıllarda Türk diliyle yazılmış ilk üç Gülistan çevirisinin, Türk dili tarihinin Kıpçak Türkçesi, Harezm Türkçesi (ve takiben Çağatay Türkçesi) ile Eski Anadolu Türkçesi olmak üzere üç farklı sahasında, Türk dilinin Kıpçak, Türkistan ve Anadolu'daki üç ayrı gelişim aşamasını tanıklamaları ve içerdikleri dil malzemesi ile Türk dili araştırmalarına ışık tutmaları sebebiyle karşılaştırmalı tarihî Türk lehçeleri araştırmaları alanında çok önemli ve orijinal bir konuma sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu noktada, ele alınan çeviri metinlerinin Türk dili tarihi perspektifinde genel olarak bir değerlendirmesi yapılmıştır:

1. Serâyî'nin *Kitab Gülistan bi't-Türkî*'si, Türk dili tarihinin Orta Türkçe döneminin Kuzey-Batı kanadı içinde şekillenmeye başlayan ve dil özellikleri çerçevesinde Harezm-Altınorda Türkçesine büyük nispette benzerlik gösteren Kıpçak Türkçesine ait bir metin olup 14. yüzyıl Kıpçak Türkçesinin önemli diyalektolojik verilerini bünyesinde barındıran bir eserdir. Harezm Türkçesi ile yazılmış (*Nehcü'l-Ferâdis, Hüsrev ü Şirin, Kısasü'l-Enbiya* gibi) eserlerde görüldüğü gibi, Eski Türkçeden gelen kelime kadrosu ve yazım özelliklerinin bu eserde de büyük oranda korunduğu ancak Kıpçak lehçesinin izlerinin belirgin bir şekilde bulunduğu görülmektedir. Eseri neşreden A. F.

Karamanlıoğlu, metinde tespit edilen bazı diyalektolojik unsurların Harezm Türkçesiyle yazılmış eserlerde gözlenen bazı özelliklerden farklı olduğunu kaydetmiş (bkz. Karamanlıoğlu, 1989: XXXIV-V); birden fazla heceli kelimelerin sonundaki /G/'nin çoğunlukla düşmesi (*açı* [57/2] < *açıg*, *kutlu* [13/7] < *kutlug*), datif ekinin bilhassa iyelik ekli sözlerde /+A/ şeklinde olması (*başına* [63/10], *cehenneme* [27/1]), ablatif ekinin genellikle /+DAn/ olması (*dünyeden* [331/13], *ilden* [80/10]), *ermes/ermez* yerine *degül/dögül* kullanılması, soru ekinin/edatının her zaman *mI* olması gibi bazı özelliklere işaret etmiştir.

2. Sibîcâbî'nin Klasik Öncesi Çağatayca Türkçesi ile yazdığı *Gülistan-ı Türkî*, J. Eckmann'ın isabetle kaydettiği şekilde, Çağatay Türkçesinin yazılış tarihi belli olan en eski mahsulüdür ve Türk dili tarihi ve araştırmaları açısından çok büyük bir öneme sahiptir (bkz. Eckmann, 1969). Çağataycanın Harezm Türkçesi temelli olduğu ve ancak Nevâyî'nin ilk divanını tertiplediği 1465'ten itibaren klasik bir yazı dili olma derecesine ulaştığı düşünülürse, XIV. asrın sonundan Nevâyî'ye kadar olan devrede, Klasik Öncesi Çağatayca ile yazan bir çok şairin olduğu görülür. Bu ara döneme mensup şairlerin dilinde Nevâyî devrine yaklaştıkça azalan miktarda Harezm Türkçesi özelliğiyle karşılaşılır. Bu durum dilin belli bir standart kazanmaya başladığını, karışık şive özelliklerinin tek bir ölçünlü dile tasviye edilmeye çalışıldığını gösterir. Bu çerçeveden bakıldığında, *Gülistan-ı Türkî*, Klasik Öncesi Çağatayca devresinin (Harezm Türkçesinden Çağataycaya geçiş döneminin) en arkaik özellikler taşıyan numunesi olduğu gibi, eski ve yeni dil unsurlarının birlikte bulunduğu çok ilgi çekici bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazılış tarihi ve dil özellikleri hesaba katıldığında, "*Harezm Türkçesinin son eseri*" olarak kabul edilmesi de doğal olarak mümkündür. Eserin dilini karakterize eden bazı diyalektolojik özellikler şunlardır (Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Berbercan, 2013-a: 12-16): Bazı kelimelerin ilk hecesinde, Çağataycada görülen *ö* < *e* değişmesine rastlanır: *ösrük* (86/5), [< *esrük*], *ötükçi* (103/2) [< *etükçi*]; Klasik Çağatay metinlerinde iç seste bulunan /f/'ye karşılık, eski /p/ korunur: *oprak* (174/10), *toprak* (174/10); Eski Türkçede kelime ortasında ve sonunda bulunan /b/ sesinin /v/, /w/ ve /f/ şekillerinde karışık olarak kullanıldığı görülür: *saw* (220/13), *suw* (39/9) / *suf* (128/12) [ayrıca *su* (38/12)], *ev* (76/9) / *ew* (181/2) / *éf* (111/1) / *év* (82/6) / *éw* (134/4), *év-* (181/3) / *éw-* (181/1), *ewür-* (191/3); Eski Türkçede kelime ortasında ve sonunda bulunan /d/ sesinin olduğu gibi korunduğu ya da /d̲/, /z/ ve /y/ şekillerinde karışık olarak kullanıldığı görülür: *küdez-* (120/b), *ad̲ak* (29/5) / *ayak* (56/13), *uzı-* (76/11) /*ud̲ı-* (164/7), *adın* (97/5) / *ad̲ın* (149/5) / *azın* (107/1); Klasik Çağatayacada bulunmayan, iyelik eki ile hal ekleri arasında türeyen pronominal /n/'nin kullanıldığı ve kullanılmadığı örnekler bir aradadır: *katıdın* (82/12), *uluġlukıda* (194/2) / *birindin* (154/11), *ortasında* (154/5); geniş zaman olumsuzluk eki /-mAs/'a göre daha az miktarda da olsa /-mAz/ şekli bulunur: *bolmaz* (4/3), *bulunmaz* (21/7), *unutmaz* (105/11), *bérmez* (88/8), *sérmez* (145/7); Klasik Çağataycanın aksine /-mIş/ ekinin hem partisip hem de öğrenilen geçmiş zaman eki olarak sıkça kullanıldığı görülür: *aytmışlar* (150/9), *okumış* (158/1), *katılmış* (160/9), *yakılmışı* (170/11), *kılmışım* (173/8), *toymışı* (176/1); şart ekinin hem şahıs eki ile hem şahıs zamiriyle birlikte kullanıldığı örnekler vardır: *aysa mén* (34/4) / *aysam* (166/5), *kılsa mén* (54/7) / *kılsam* (88/10); istek/gelecek zaman eki /-GA/'nın, Harezm Türkçesinde görüldüğü gibi, I. teklik şahıs ekiyle çekimlenmiş /-GAm/ şekli bulunmaktadır: *bolġam* (67/3); gereklilik çekimi *kérek*, *kérek* ...*-sA*, *kérek-*, *-mAK kérek* ile temin edilir. İlgi çekici bir özellik olarak, Eski Türkçedeki kullanıma benzer bir şekilde, *-mIş kérek* kalıbıyla kurulmuş gereklilik çekimine rastlanır: *komış kérek* (196/13); ünlüyle biten fiil tabanından sonra Klasik Çağataycada kullanılan /-y/ gerundium eki yerine eski/-yU/ gerundium şekli kullanılır: *yıġlayu* (72/5), *sayrayu* (91/11), *uyuklayu* (132/1), *awlayu* (132/10); Eski Türkçedeki yeterlilik yardımcı fiili olan *u-*'nun olumsuz şekli *u-ma-* ile yine yeterlilik fonksiyonuyla kullanılan *bil-* yardımcı fiilinin bir arada kullanıldığı görülür. Metinde, Klasik Çağataycada görülen *al-* yeterlilik yardımcı fiiline rastlanmaz. *bulumas* (129/4), *kelümes* (19/1), *kılumaz* (201/2), *körümegey* (60/3) / *kıla bilmes* (217/2), *kıla bildim* (28/9), *aşa bilmes* (146/7), *bara bilmes* (180/6), *aŋlayu bilmese* (39/3), *téye bilmedim* (5/13), *sınayu bildiŋ érse* (132/5); Harezm

Türkçesi metinlerinde görülen *mA* kuvvetlendirme edatının eserde yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu edata Klasik Çağatayca eserlerde; *né-me, néçe me* gibi yapılar hariç, tesadüf edilmez.

3. Kâdî-i Manyas'ın çevirisi 15. yüzyıl Batı Türkçesinin bir ürünü olarak tipik Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösteren bir metindir. Metnin dil özellikleri gözden geçirildiğinde (Ayrıca bkz. Özkan, 1993), fonolojik ve morfolojik açıdan rastlanan bazı karakteristik dil özellikleri şunlardır: /v < b/ (*var* [18a/12] < *bar*, *var-* [19b/12] < *bar-*), /g < k/ (*geç-* [30a/10] < *keç-*, *gice* [37a/10] < *kiçe*), /v < g/ (*sovuk* [4a/3] < *soguk*), /d < t/ (*demür* [7b/3] < *temür*, *dut-* [39b/4] < *tut-*) şeklinde ses değişmeleri ve /G/ düşmesi gözlenir (*kapu* < *kapug* [14a/11], *yalan* [9b/12] < *yalgan*, *yüzlü* [58b/3] < *yüzlüg*); genitif eki konsonantlardan sonra genellikle /+Uŋ/, vokallerden sonra /+nUŋ/ şeklinde (*kaplanuŋ* [13a/7], *cariyenüŋ* [27b/10]); datif eki /+(y)A/ (*türbesine* [59b/1], *kişiye* [67b/1], *koyuncuklara* [72b/11]); genel akkuzatif eki /+(y)I/ (*agacı* [59a/13], *şîveyi* [54b/5]), bazı zamirlerde kalıplaşmış vaziyette /+nI/ (*anı* [75a/14]), 3. teklik şahıs iyelik ekinden sonra /+n/ (*ayırmagın* [67b/11], *elin* [69a/9]); ablatif eki /+DAn/ (*göŋlinden* [68b/4], *dostdan* [68b/6]), instrumental eki ise sıklıkla /+(y)IlA/ (*hükmi-y-ile* [55a/5], *'avratlar-ıla* [72b/8]) şeklinde kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, T. (1995). Çeviri İşlemi ve Eş Değerlilik. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*. S. 522, s. 693-703.

ALİ FURUGÎ (1316). *Gülistan-ı Sa'dî* (Tenkitli neşir). Tehran.

BERBERCAN, M. T. (2013-a). *Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gülistan-ı Türkî) [Giriş- Gramer-Metin-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım]*. Ankara: Hâkim Yayınları.

BERBERCAN, M. T. (2013-b). *Eski Türkçe Bayagut Oglı Otaçı Beg Hikâyesi*. İstanbul: Derin Yayınları.

BODROGLIGETI, A. J. E. (1963). A Collection of Turkish Poems from the 14th Century. *Acta Orient. Hung*. XVI, s. 245-311.

BODROGLIGETİ, A. J. E. (1969). *A Fourteenth Century Turkic Translation of Sa'di's Gulistan*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

DİRİÖZ, H. A. (1979). Şirazlı Şeyh Sa'dî. *Milli Kültür*. S. 12, s. 55-61.

ECKMANN, J. (1969). Sadî Gülistan'ının Bilinmeyen Çağatayca Bir Çevirisi. *TDAY Belleten* (1968). s. 17-29.

GENTIUS, G. (1651). *Musladini Sadi Rosarium Politicum, Sive amoenumsortis humanae theatrum. De Persica in Latinum*. Amsterdam.

İLAYDIN, H. (2009). *Gülistan, Şeyh Sadi Şirazi* (Türkiye Türkçesi Çevirisi). İstanbul: Fide Yayınları.

KARAMANLIOĞLU, A. F. (1989). *Seyf-i Sarâyî, Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-Türkî)*. Ankara: TDK Yayınları.

OLGUN, İ. (1978). Türkçe Sadi ve Hafız Çevirileri. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*. Çeviri Sorunları Özel Sayısı. S. 322, s. 117-126.

ÖZKAN, M. (1993). *Mahmud b. Kâdî-i Manyâs, Gülistan Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.

ÖZKAN, M. (2014). Manyaslı Mahmud'un Manzum Gülistan Tercümesi ve Yeni Bir Nüshası. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9/9, 2014, s. 1-16.

YILMAZ ORAK, K., MORADI, A. (2014). Türk Eğitim Kurumlarında Farsçanın Öğretilmesinde Sa'dî. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9/3, 2014, s. 1653-1670.

WILLS, W. (1979). Çeviri Sürecinde Yaratıcılık Öğeleri. Çev. A. N. Akbulut. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi.* S. 333, s. 468-473.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

BERBERCAN, M.T., Filolojik Değerlendirmeler ve Karşılaştırmalar: Gülistan'ın Türk Diliyle İlk Çevirileri, ***Turkish Studies*** - *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring 2015, p. 633-644, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8107, ANKARA-TURKEY